

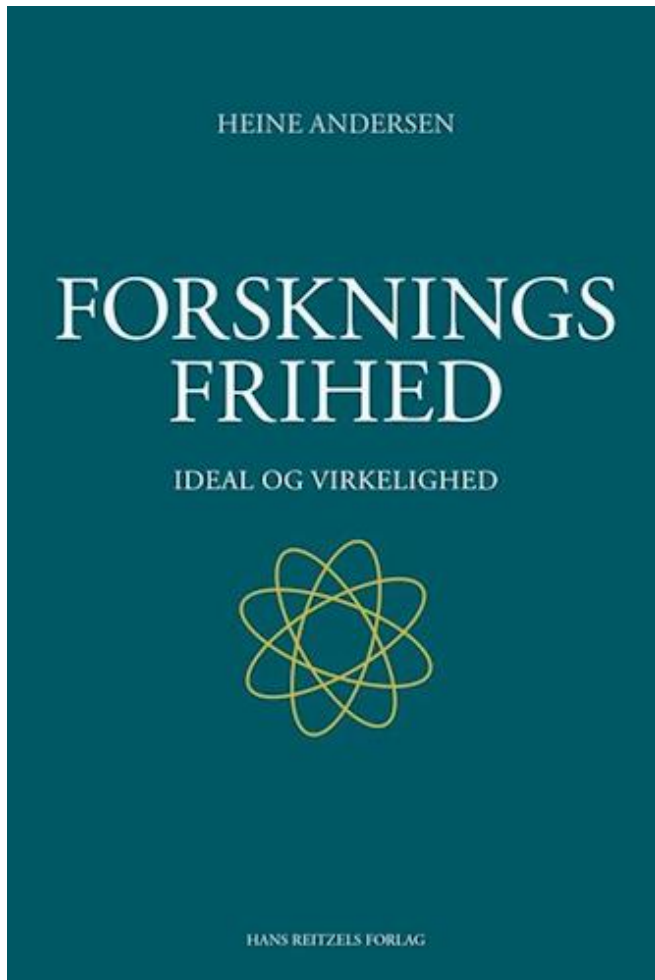
Forskningsfrihed

Heine Andersen
Professor emeritus
Sociologisk Institut

KØBENHAVNS UNIVERSITET

Forskningsfrihed. Ideal og virkelighed

Link til bogens hjemmeside
på Hans Reitzels Forlag:

<http://forskningsfrihed.hansreitzel.dk/>

Udgangspunkt, perspektiv, angrebsmåde

- Videnskabernes frigørelse: bærende i dannelsen af moderne samfund, forbundet med ytringsfrihed, pressefrihed, trosfrihed, kunstnerisk frihed, magtens tredeling, domstolenes uafhængighed mv.
- Et forbillede og eksperimentarium for dannelse af ny intersubjektiv og universel erkendelse
- Et ikke-realiseret ideal
- Antifundamentalisme, alt må og kan drages i tvivl, stadig søgen
- Forudsætter en form for rationalistisk erkendelsesteori
- Hverken fremskridts- eller forfaldshistorie

Forskningens tre regimeformer

- Anerkendelsesregime
- Magtregime
- Pengeregime

Eksempel nr. 1

Mundkurvskontrakterne ("gyllegate" 2016)

//

*Kunden erhverver **ejendomsret, ophavsret og enhver anden rettighed til alle dokumenter**, som Konsulenten udarbejder i forbindelse med opgavens udførelse, herunder rapporter samt data, som Konsulenten frembringer som led i kontrakten. Konsulenten og dennes personale skal iagttage **ubetinget tavshed med hensyn til oplysninger vedrørende Kundens eller andres forhold**, som der opnås kendskab til i forbindelse med opfyldelse af denne kontrakt*

Observationer

- Åbenlyst ulovlig (grundlov, forvaltningslov, universitetslov, Europæisk Charter om Grundlæggende Rettigheder)
- Har været anvendt i mindst 10 år i flere ministerier og styrelser og på flere universiteter
- Jeg gjorde opmærksom på det allerede i 2010
- Ingen krænkede parter har protesteret
 - snarere forsøgt at skjule
- Først korrigeret efter:
 1. Medieopmærksomhed (især DR P1, Jesper Tynell)
 2. Ombudsmandens henvendelse

Eksempel nr. 2

Fyring af professor Hans Thybo, KU

Mail til post doc Mohammad Youssof.

//

Please remember to fill in the questionnaire from KU about work environment, and remember that you do not need to be kind to management – rather on the contrary – e.g. in relation to the firing of me as research group leader. Juni 2016

Fyret 5. september 2016

Fyringssagen Hans Thybo

- Ansat ved KU 1986, professor 2001. Geofysik
- "Stjerneforsker"
- Adskillige internationale og nationale tillidshverv, honorære poster og priser bla.:
 - Vicepræsident, Kgl. Danske Videnskabernes Selskab 2011-2017
 - Royal Astronomical Society, London
 - Formand/ viceformand for European Geosciences Union
 - Dansk repræsentant for International Council for Science
 - Hjemtaget eksterne bevillinger på ca 140 mio. kr. til KU

Fyringssag, Hans Thybo, forløb

- 5. september 2016: sagen indledes, suspension
- 4. november: afskedigelsesbrev, fratrædelse 31. maj 2017
- November 2016: protester fra medarbejderrepræsentanter i KU's bestyrelse, studerende og fremtrædende forskere fra flere lande
- 5. og 14. december: artikler i *Nature*
- December - januar: underskriftstindsamling. Godt 1600 forskere fra mere end 50 lande i hele verden
- November 2017: Fyringen dømmes overenskomststridig ved faglig voldgift

Konsekvenser, vurdering

- Ulovlig afgørelse, men ingen genopretning eller systemkorrektion
- Magtdemonstration, fremviser ledelsens urørlighed
- Lærestykke: enhver vil kunne udsættes for det samme, hvis man kommer ledelsen på tværs
- Utryghed, tavshed, indordning

Medieopmærksomhed

- Stor opmærksomhed i forskerverden, nationalt og internationalt
- En del presseopmærksomhed i Danmark, men ingen baggrundsanalyse eller konsekvensanalyse
- Ingen (synlig) politisk opmærksomhed

Magtregimet: Universiteternes topstyrede ledelsesform

- Universitetslov fra 2003
- Virksomhedsmodel: bestyrelse med eksternt flertal
- Selvsupplerende for så vidt angår eksternt flertal
- Ledere ansat oppe fra
- Intet kollegialt selvstyre
- Meget begrænset studenterindflydelse
- Mv.
- Indført uden overvejelser over konsekvenser for forskningsfriheden
- Tendens: universitetet en del af statsadministration

Eksempe nr. 3

Fyring af Henrik Møller, professor AAU, 2014

Peter Skeel Hjorth: *En skjult magt. 2017*

- Professor dr. jur. Carsten Henrichsen, Københavns Universitet, Forord (s. 7):

“Den [Hjorths bog] tegner i hvert fald et billede af en fuldtonet politisk-administrativ skandale, der blot venter på at blive opdaget som sådan af de retshåndhævende myndigheder”.

Henrik Møller, professor i akustik, AAU

Fyringsbegrundelse

“Sammenholder man således den løn, du har oppebåret i de seneste seks år med den samlede indtægtsskabende performance i samme periode, så er du, hvad angår kriterium 1, desværre den medarbejder i lektor/professorgruppen i Akustik, hvor der er det største misforhold mellem indtægter og udgifter”

(Peter Skeel Hjorth: *En skjult magt*, Kbh. 2017: 185).

(Efter alt at dømme en skinbegrundelse)

Efterspil: reaktioner på min omtale i bogen

Brev fra institutleder (og dekan).

Ca. 10 sætninger blev jeg bedt om at undlade at gentage.

En sætning jeg ikke må gentage, iflg. brevet:

"Det, der fremkaldte fyringen [af Henrik Møller] var, at ledelsen gav efter for pres fra vindmølleindustrien"

Følgende var dog udeladt i brevets formulering:

"Men Hjorths (2017) grundige granskning viser, at ..."

Sagen i hovedtræk

- Støjgener fra vindmøller
 - Målemetoder, fastlæggelse af grænseværdier mv.
 - Støjbekendtgørelse
 - Stærke økonomiske interesser på spil
-
- Henrik Møller er landets førende ekspert
 - Formidler sin viden og deltager i offentlig debat
 - Tilspidsning 2011, kontrovers om ny støjbekendtgørelse
 - Henrik Møller fyres i 2014

Mail fra tidl. rektor Finn Kjærdsdam, AAU Om opringning sommer 2011:

//

En direktør fra vindmøllebranchen ringede til mig, og bad mig gribe ind overfor Henrik Møller. Havde det været en privat virksomhed, var Henrik blevet fyret på stedet, sagde han, og noget tilsvarende måtte vel gælde universiteter. Jeg svarede, at forskerne ikke kun har ret og pligt til at udtale sig, men at de også skal stille deres viden til rådighed for den offentlige debat

Dekan Eskild Holm Nielsen d. 15. juni 2011, mail til rektor Finn Kjærdsdam:

"Direktøren for Vindmølleindustrien ringede i dag. Han var mildest talt ikke særlig glad for Henrik Møllers timing. Der er vist nok planlagt et møde mellem vores akustik folk, vindmølleindustrien og miljøstyrelsen om kort tid. Jan Hylleberg fandt det ikke konstruktivt, at de har skrevet denne kronik, da det gør det svært at komme frem til konsensus omkring måling af støj".

Mail til Hylleberg (Vindmølleindustrien), samme dags aften:

"Jeg er ked af, at Henrik Møller og co. vælger at gå ud med dette indlæg, når der er aftalt en teknisk høring"

(Jan Hylleberg: direktør i Vindmølleindustrien).

Konsekvenser, reaktioner

- Munden effektivt lukket på en forsker
- Værdifuld viden undertrykt
- Forskning i vindmøllestøj stoppet
- Meget lille opmærksomhed om problemet
- Udlagt som konflikt for – imod vindkraft

Pengeregimet: stigende økonomisk afhængighed

- Ekstern finansieringsandel vokset fra ca. 10% til 45% siden 1970'erne
- NPM: incitamentstyring, pres for pengejagt
- Konkurrenceudsættelse
- Pay for publications (BFI)
- To ud af tre forskere korttidsansat
- Usikre ansættelser, generelt
- Kommercialisering, forskerpatentlov, hemmeligholdelsesregler

Forskningsfrihedens tilstand: overordnet

- Mangel på viden om hvad forskningsfrihed er
- Mangel på viden om begrundelser, værdier på spil
- Svagt retligt og institutionelt grundlag
- Meget sparsomt omtalt i danske dokumenter og retskilder
 - Udredninger, definitioner, udlægninger, begrundelser mangler
 - Særligt betydningen af videnskabsetik, herunder pligt til sandhedssøgen og offentlighed
 - Ordet "forskningsfrihed" nævnt to steder i danske love: Universitetsloven, § 2 og § 14, Lov om institut for menneskerettigheder

Nogle historiske nedslag (1)

- Første styrelseslov 1970, revideret 1973
 - Vidtgående demokrati, brud med professorvældet, studerende og teknisk personale med i styrende organer
 - "Alliance" mellem studenteroprør og styringsteknokrater
 - Knud Enggaard (Venstre): "Folketinget [tager] nu langt om længe ansvar for universiteterne og bryder århundrede gammelt selvstyre" (Hansen 2017: 277).
 - Forskningsfrihed ikke noget tema, dog § 2, stk. 2: "Universiteterne træffer selv afgørelse om den forskning, der skal drives". Institutrådet kan ikke beslutte over den enkelte forsker
 - Institutledere, dekaner og rektorer begrænsede beføjelser

Nogle historiske nedslag (2)

- *Forskningsstyring* på dagsorden fra o. 1975
- Arbejdsgruppe 1977 (Ritt Bjerregaard): midler til at styre forskningen
- Seks professorer, bla. Bent Christensen og Thor A. Bak
- Forskningsfrihed ikke omtalt som grundpræmis, ikke defineret eller udredt
- Ingen henvisninger til litteratur om akademisk frihed (Humboldt fx ikke nævnt)

Historiske nedslag (3). Betænkning 1977

- Omhyggelig gennemgang af tænkelige midler
- Fra "mange synsvinkler" kan det "forekomme velbegrundet", hvis ministeren kan "forlange bestemte forskningsopgaver udført" (Betænkning 1977 s. 102)
- Men:
 - man kan frygte, at det hos mange kan lede tanken hen på "Nazityskland, Lysenko-sagen m.v."
(Betænkning 1977 s. 106)
- Forslaget gennemført i 2007 (myndighedsbetjening)

Historiske nedslag (4). Frem til 2003-loven

- Gradvis tilbagerulning 1980 – 2000
- Budgetreformer
- Evalueringer, OECD-betænkninger, pres fra erhvervsorganisationer mv.
- Styrket ledelse (1992), instruktionsbeføjelser mv.
- Forskningsfrihed gælder nu kun "metode"
- Forskningskommission 1999 (Birthe Weis): forslag om indførelse af "aktieselskabsmodel". Største reform siden Reformationen (iflg. Helge Sander)
Forskningsfrihed kun nævnt en passant i bilag
- Loven vedtaget med bredt flertal i 2003

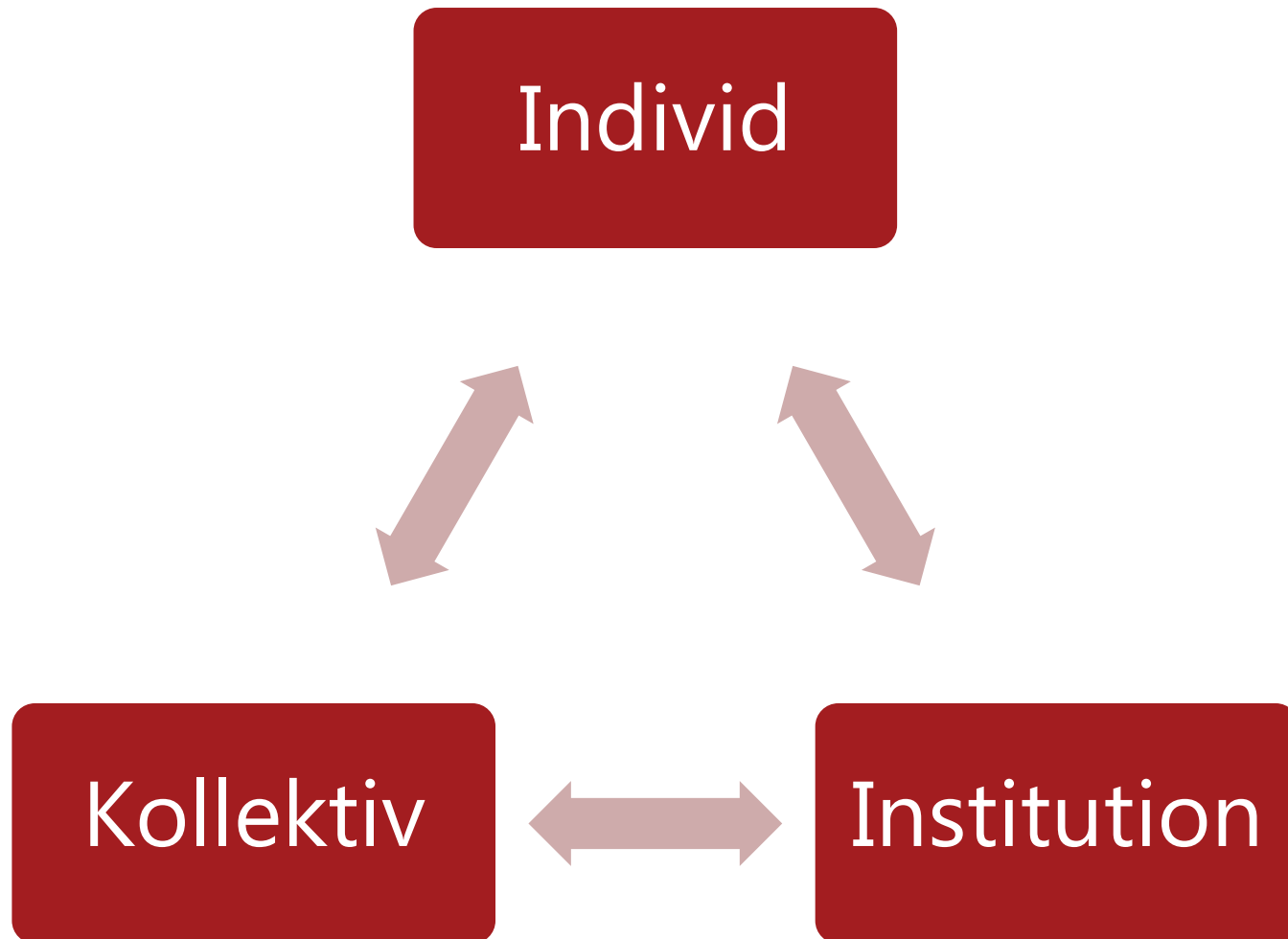
Hvem er offer? Hvem drages til ansvar?

- Oplyst demokrati: politikere, medier og borgere forholdes viden
- Faglighed: beslutninger træffes på uoplyst grundlag
- Miljø, sundhed
- Forskningsfriheden

- Ingen drages til ansvar
- Myndigheder modstræbende
- Svagt politisk engagement

1. Forskningsfrihed. Niveauer

(Bl.a. UNESCO Recommendations 1997)

1. Forskningsfrihed. Enkelte komponenter

(Bl.a. UNESCO Recommendation 1997)

- Frihed i valg af emne, empiriske metoder og analysemetoder.
- Åben adgang til informationer, herunder informationer, som myndigheder råder over
- Ret til beskyttelse af data og kilder
- Ret til at bevæge sig frit og til frit at vælge samarbejdspartnere og kommunikere med dem

1. Forskningsfrihed. Enkelte komponenter

(Bl.a. UNESCO Recommendation 1997)

- Ret til frit at drage konklusioner
- Publiceringsfrihed, inklusive retten til at afvise at publicere, både inden for det videnskabelige samfund og over for den bredere offentlighed
- Frihed til at råde over data, forskningsresultater og konklusioner, herunder intellektuelle ejendomsrettigheder (ophavsret)
- Modsvares af pligter. bla. ihht. videnskabsetik

Frigørelseskamp. Historiske markører

- Giordano Bruno (1548-1600)
Kætterproces, brændt på bålet. Bla. benægtede han, at jorden er universets centrum
- Galileo Galilei (1564-1642)
1616: Heliocentrisme og jordens bevægelse stemples som kætteri. Galilei pålægges forbud mod offentligt at fremsætte teorien. Gælder frem til 1632.
- Pavens bogforbud fra ca. 500. Index librorum prohibitorum, sortliste (ca. 1500 – 1966)